

LES BRUIXES D'ALTAFULLA

Lidia Recasens Carrasco

INTRODUCCIÓ

Vaig triar fer el treball de recerca sobre aquest tema perquè és un aspecte del meu poble que sempre m'ha interessat. Tothom diu que Altafulla era un poble de bruixes, i això encara avui hi és ben present en la vida quotidiana ja que molts bars o restaurants a l'igual que altres serveis han aprofitat aquesta tradició per donar nom als seus establiments. Malgrat això no se sap ben bé d'on ve tota aquesta tradició popular de les bruixes. I precisament és el que jo volia descobrir, em preguntava el motiu, l'origen de tot plegat.

A part d'això, les bruixes són uns personatges que sempre m'han agradat, trobo que són molt interessants. Per a molta gent les bruixes eren les dones dolentes, velles i arrugades que portaven el mal allà on eren, però també existeix una altra visió d'elles, que les considera dones sàvies, que coneixien els poders curatius de certes plantes, dones avançades a la seva època, dones intel·ligents que sens dubte no deixaven indiferent a ningú.

Quan ja tenia clar el tema del treball vaig pensar que abans de centrar-me en les bruixes d'Altafulla m'hauria d'informar de la bruixeria en general. Per això vaig anar a veure el senyor Joan Prats, un antropòleg especialitzat en aquest tema, que em va donar informació i em va recomanar llibres que podia consultar. Gràcies a ell he pogut escriure una mica sobre la bruixeria al llarg de la història per introduir el tema.

Després vaig parlar amb la senyora Pepita Farreras que em va explicar que ella de les bruixes d'Altafulla no en sabia gaire coses però que havia participat en una obra de teatre que tractava de les bruixes. Vaig pensar que seria molt interessant parlar també d'aquesta representació ja que donava una visió una mica més lúdica del tema de les bruixes. L'obra de teatre es deia *la Xoixeta* i es va representar dues vegades amb un interval de 20 anys. Això em va portar

a parlar amb la directora de la segona representació, Joana Badia, una persona molt lligada al món del teatre ja des de petita i que coneix molt bé aquest món. També vaig parlar amb el senyor Joan Vives i Milà, que va ser qui més em va parlar de les bruixes d'Altafulla i en concret de les històries que es contaven d'elles. A més em va explicar la relació d'aquestes històries amb el contraban que hi va haver a Altafulla a finals del segle XIX i principis del XX.

I en un treball com aquest no podia faltar un apartat dedicat a la festa de la Nit de Bruixes, una festa que ja fa cinc anys que tenim a Altafulla i que es va fer possible gràcies al senyor Joan Carnicer, per això també vaig parlar amb ell perquè me n'expliques alguns detalls.

Una altra persona amb la qual vaig parlar per fer aquest treball va ser amb el senyor Jaume Balaguer, que em va ajudar molt, sobretot al principi, donant-me idees i recomanant-me bons informants.

Vull agrair-los a tots ells la seva col·laboració, que m'ha sigut molt útil, ja que sobre aquest tema no he pogut trobar gaire material escrit, a excepció del llibre *Històries de les Bruixes d'Altafulla*, escrit per Antoni Gelabert, on recull algunes de les històries que s'explicaven.

BREU HISTÒRIA DE LA BRUIXERIA

Actualment, si busquem la paraula *bruixa* o *bruixeria* al diccionari, hi trobem:

Bruixa f. Dona que practica la bruixeria. *Les bruixes de Macbeth.*// PER EXT. Dona vella i llejta; dona vella i dolenta.// *Fer córrer la bruixa*, emprar el suborn o altres mitjans inconfessables per a obtenir alguna cosa.

Bruixeria f. Fet extraordinari d'origen misteriós, que sembla dependre de pràctiques màgiques o de formes sobrenaturals. *Per art de bruixeria. Acusada de Bruixeria.*// Pràctica o acte de bruixa o de bruixot. *Fer bruixeries.*¹

La bruixeria prové dels temps en què el cristianisme s'imposa a la major part d'Europa i es deixen de banda els antics ritus pagans de culte a la naturalesa. Tot i així les capes baixes de la població europea seguien aferrades a una religió pre-cristiana que girava a l'entorn d'un déu animal en forma de cabró, que per això després s'ha relacionat amb el diable. Practicaven ritus i sacrificis de caràcter festiu i de comunió amb la natura i les dones hi tenien un paper central.

Però des de temps molt antics podem trobar personatges que ja podem identificar amb les bruixes.

En les primeres civilitzacions l'home vivia totalment en contacte amb la naturalesa. Els homes s'encarregaven de sortir a caçar, mentre que les do-

1. Definicions extretes del diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans.

nes eren les que es cuidaven de l'agricultura i de la recol·lecció. Aquest fet comportava que les dones tinguessin més coneixements sobre la naturalesa, per saber fer créixer els aliments, per distingir els fruits comestibles, etc. Tot això requeria una gran observació de la terra, dels fenòmens naturals, de les estacions, el clima i un gran contacte amb el seu entorn. Totes aquestes qualitats més tard han sigut relacionades o solien aparèixer en les bruixes.

En la cultura grega trobem alguns personatges que també tenen coses en comú amb les bruixes. El poeta Homer ens en parla d'un: és un ésser mitològic anomenat Circe, filla del déu Helios, era una gran fetillera i coneixedora de molts beuratges.

Ho podem comprovar en aquest fragment de *l'Odissea*, quan Odisseu desembarca a l'illa de Circe i aquesta converteix els seus homes en porcs.

“...després d'haver-los fet entrar, els va fer seure en setials i poltrones. Els barrejà formatge, farina d'ordi i mel de color pàl·lid amb vi de Pramnos. Va afegir a aquest beuratge drogues malèfiques perquè oblidessin completament la seva terra paterna. Tan bon punt els n'hagué ofert, els va tocar amb una vareta i els tancà en una cort de porcs. Tenien el cap, la veu, el pèl i l'aspecte de porcs però la intel·ligència romaní intacta com abans...”²

Veiem també un exemple en una altra obra de la literatura grega, la tragèdia d'Eurípides, *Medea*. L'autor ens presenta Medea com una dona bàrbara, descendent de déus, a qui molts temen, amb poder, una fetillera sàvia que practica la màgia.

També trobem en la mitologia grega una deessa infernal anomenada Hécate que presidia la màgia i la fetilleria. Es representava amb tres cossos de dona adossats a un pilar rodó i representava les tres fases de la lluna amb les quals tenia relació el seu culte.

Més tard, durant l'edat mitjana i moderna, les bruixes van patir una gran persecució. Va ser a partir de 1484, any en què el papa Innocenci VIII va posicionar públicament l'església en contra de la bruixeria i en va permetre la persecució. Aleshores era molt fàcil acusar algú de bruixeria, ja que no es necessitaven proves. El mateix tribunal de la Inquisició aplicava tortures a les dones acusades perquè confessessin i a causa d'això moltes ho acabaven fent encara que no fos veritat, i si no ho feien les acabaven enviant a la foguera igualment. Aquests judicis es van produir de manera desigual per tot Europa.

La bruixa d'aquesta època era una dona que havia establert un pacte amb el dimoni pel qual es veia obligada a servir-lo durant un cert temps i a canvi rebia poders que li permetien fer el mal.

2. Fragment extret del cant número deu de *l'Odissea*, d'Homer.

Aquest tipus de bruixes apareixen a gairebé tots els pobles de Catalunya. Són la personificació de totes les misèries i les malalties. Per això físicament sempre la representen com una dona vella, de pell arrugada, d'ulls petits i enfonsats, de cabells blancs, cos estrafet, mans llargues i primes en forma d'urpes. Era aquesta bruixa la que feia ungüents i maleficcis, era ella qui provocava els temporals i la que portava els mals als homes i a les bèsties.

La gent del poble creia en aquests éssers, perquè els donaven una explicació de l'origen dels mals que no sabien com explicar-se.

Actualment la funció de les bruixes ha canviat molt, la gent ja no hi creu perquè ha trobat explicacions científiques als fenòmens que abans no podia comprendre. S'ha agafat una visió més folklòrica del tema. Però tot i així encara es conserven representacions d'aquestes antigues bruixes, ho podem observar per exemple en la literatura infantil, en els contes la bruixa representa el mal, és una dona vella, amb poders màgics, que prepara beuratges, etc.

LES BRUIXES D'ALTAFULLA

Les bruixes d'Altafulla eren dones normals del mateix poble, que pel seu aspecte, per la seva manera de vestir, pel seu caràcter solitari o desconfiat o per algun defecte físic, la gent les considerava bruixes. Gràcies al llibre editat pel Centre d'Estudis d'Altafulla *Històries de les Bruixes d'Altafulla* he pogut trobar informació sobre algunes d'aquestes dones i sobre els seus habitatges, llocs que encara avui existeixen i són molt coneguts en el poble.

La Xoixeta, la bruixa més famosa d'Altafulla, es deia que era un velleta que vivia sola al carrer de Baix i que passava el temps al llinar de la porta de casa seva acompanyada de la seva filosa. Aquesta velleta es deia Paula, li deien Pauleta de casa la Xoixeta. Més tard, quan es va representar l'obra *La Xoixeta* per primera vegada, es va poder saber gràcies a una amiga seva, l'Antonieta de les Escaletes, que la Pauleta no era bruixa i per tant es desfà la rondalla de la Xoixeta del carrer de Baix. Encara que a la Xoixeta també se li ha atribuït una altra residència, exactament al carrer del Cup, un dels carrers del casc antic d'Altafulla. En aquesta casa hi vivia la Paula del Sol, una dona també vella, amb una vida misteriosa, que deia que parlava amb els morts, encara que segurament només era per guanyar-se alguns diners. Tothom deia que era bruixa i la gent refusava la seva companyia.

També la Casa de les Bruixetes era, com el seu nom indica, una casa de bruixes. Estava situada al carrer del Forn, tocant a la muralla; era l'única casa que tenia accés directament fora del poble, i això la convertia en una casa misteriosa, ja que des d'allí es podia entrar i sortir del poble sense que ningú se n'adonés.

Com podem veure les bruixes no són gaire més que històries i invencions de la gent del poble, ja que a Altafulla, a diferència d'altres pobles, tot

i que té molta tradició de poble de bruixes, mai s'hi va practicar bruixeria, ni s'hi van fer aquellarres ni altres trobades d'aquest tipus, ja que no se n'ha trobat constància a cap lloc.

HISTÒRIES DE LES BRUIXES D'ALTAFULLA

Presentació

En aquest apartat s'estudien totes les llegendes que apareixen en el llibre *Històries de les Bruixes d'Altafulla*, escrit per Antoni Gelabert, en el qual l'autor va recollir algunes de les històries que s'explicaven al poble: *Les Bruixes i el campanar d'Altafulla*, *Vara per tres, vara per quatre*, *El camí de les Bruixes*, *La Bruixa de la Sínia de Rovireta*, *La Bruixa del Missal*, *La bruixa Marcada*, *La Xoixeta*, *La garibaldina embruixada*. També s'hi ha inclòs una altra història que no apareix en el llibre i que he pogut conèixer gràcies al senyor Joan Vives Milà.

L'origen d'aquestes històries era moltes vegades el desig de donar explicacions a fenòmens que la gent no comprenia, com malalties o temporals, també s'explicaven als nens petits mig en broma per fer-los agafar por: eren els típics contes de vora de foc.

Aquestes històries són importants perquè estan lligades íntimament a Altafulla, a molts pobles s'explicaven històries de bruixes, però aquestes són originàries d'Altafulla perquè estan totalment situades al poble.

Autoria

Aquest llibre va ser escrit i il·lustrat per Antoni Gelabert i editat pel Xilofòrum d'Altafulla l'any 1971. Gelabert va ser un mestre xilògraf que nasqué a Barcelona l'any 1911, va heretar el seu amor per les arts del seu pare, que era pintor i litògraf. De jove passava els estius a Altafulla i tenia relació amb la gent del poble. Per això va voler iniciar un taller de xilografia, el Xilofòrum d'Altafulla, per ensenyar als joves del poble aquest art.

Va ser durant aquestes trobades al Xilofòrum que Joan Vives Milà i altres amics van començar a explicar a Gelabert les històries de bruixes i aquest s'hi va interessar. Antoni Gelabert va participar en diverses activitats culturals no tan sols a Altafulla sinó també a Torredembarra i Barcelona, i va il·lustrar obres com *El caso del Dr. Jekyll y Mr. Hyde*³ o *Leyendas y Rimas*⁴ d'entre moltes altres. Finalment Gelabert va morir el 4 de gener de 1980 al seu domicili a Barcelona.

3. *Dr. Jekyll y Mr. Hyde*. R.L. STEVENSON. Cierzo. Anafora 1942. Hi apareixen 6 xilografies d'Antoni Gelabert.

4. *Leyendas y Rimas*. G.A. BÉQUER. Col. Arquero. Ametller, editor. Barcelona 1942. Hi apareixen 16 xilografies d'Antoni Gelabert.

El llibre va tenir molt d'èxit i es va esgotar molt ràpid, per això al 1988 el Centre d'Estudis d'Altafulla el va reeditar i hi va afegir un pròleg amb la biografia i bibliografia de l'autor, com un petit homenatge a Antoni Gelabert.

Anàlisi de les històries

Les Bruixes i el Campanar d'Altafulla

– Argument

Mossèn Joan havia trobat una manera d'allunyar les bruixes del poble: el soroll de les campanes. Mentre les campanes sonessin la mar i la terra del terme d'Altafulla estaria en pau. Les bruixes estaven inquietes i desavingudes a causa d'aquest fet i convocaren una reunió per solucionar el problema. Aquesta reunió es va celebrar la penúltima setmana de gener al Comunidó i després de debatre molt van decidir que enderrocarien el campanar. La nit del dissabte següent van quedar totes les bruixes a Sant Antoni per repartir-se la feina, es van convertir en corbs negres, van volar fins al campanar i el van començar a desmuntar pedra per pedra i molt silenciosament. De sobte a una de les bruixes li va caure una pedra damunt l'abadia, el mossèn es va despertar espantant i va descobrir les bruixes. Es va adonar que encara quedava una campana i la va fer brandar demanant auxili, tota la gent del poble va sortir de les seves cases i van començar la matança de les bruixes-corbs. El campanar és testimoni del que va passar ja que és l'únic de la rodalia que resta inacabat i només té una campana.

– Personatges

Mossèn Joan, les bruixes, la gent del poble.

– Espai

Apareixen molts llocs coneguts d'Altafulla: el Comunidó, el campanar de l'església, la plaça de l'Església.

– Temps

La història no ofereix dates exactes però sí que situa la reunió de les bruixes en la penúltima setmana del més de gener.

Vara per tres, vara per quatre

– Argument

A la platja d'Altafulla hi havia la barca d'en Ramonet, un pescador que cada matí a punta d'alba es feia a la mar i que no tornava fins que es ponia el sol. Últimament el Ramonet estava preocupat perquè quan anava a varar trobava la barca com si hagués estat varada la nit anterior; no li faltava res, però estava tota mullada i les coses no estaven al mateix lloc que el Ramonet les havia deixat. Per això va decidir amagar-se una nit dins la seva barca per veure qui era el qui la hi agafava. Va esperar i quan van ser les dotze, l'hora de les

bruixes, va sentir passes a la coberta. No podien ser pescadors perquè tots són molt respectuosos amb la propietat, llavors se li va ocórrer que només podien ser bruixes i li va agafar molta por.

Sentia que les bruixes deien “vara per tres” i que s’estranyaven que la barca no es mogués, llavors les bruixes van pensar que podria ser que hi haagués algú més a la barca, i que per això aquesta no es movia i van començar a buscar però no van trobar en Ramonet, i van pensar que alguna d’elles estava embarassada i aleshores van cridar “vara per quatre!” i la barca va començar a navegar. Va passar molt de temps, el Ramonet fins i tot es va adormir, i quan es va despertar va baixar de la barca i va veure un lloc completament nou per ell: els arbres i les plantes que hi havia allí no els havia vist mai abans i les estrelles que hi havia a aquell cel tampoc. Va sentir que les bruixes s’acostaven i va tornar al seu amagatall dins la barca, es va tornar a adormir i quan es va despertar ja era un altre cop a Altafulla.

–Personatges

Ramonet, un pescador de mitjana edat, molt ordenat i observador. Per això, s’adona que les bruixes li estan agafant la barca cada nit.

–Espai

La platja d’Altafulla

–Temps

No la situa en el temps, però tota l’acció passa de nit.

El Camí de les Bruixes

–Argument

Com Altafulla és un poble de bruixes tots els seus habitants vivien anguniosos i preocupats pel mal que els podien fer. Tothom desconfiava de tothom i els veïns s’espriaven els uns als altres per descobrir bruixes.

Una nit de tempesta, tres homes des de la taverna de cal Seguidill, al carrer de Baix, van veure passar una dona i van pensar que era molt estrany que sortís de casa amb el temps que estava fent i van decidir seguir-la per si era una bruixa. Quan van sortir de la taverna van veure que unes passes més endavant hi anava una altra dona i per la baixada de Sant Martí se’ls en va afegir una altra. Totes es dirigien al camí de Cametes, un camí que comença a la part sud-oest del poble i que porta fins a la platja. Els homes les van avançar i es van amagar darrere un mur per quan passessin per davant poder veure les seves cares, però les dones se’n van adonar i es van treure el cap i se’l van posar sota la capa perquè no descobrissin qui eren. Els homes van fugir corrents cap a la taverna una altra vegada a explicar el que havien vist i des d’aquell dia el camí es diu Camí de les Bruixes.

–Personatges

Els tres homes i les tres bruixes.

–Espai

Carrer de Baix, camí de les Bruixes, Baixada de Sant Martí i camí de Cametes.

–Temps

L'acció succeeix en una nit de tempesta, una nit de bruixes, per donar més emoció i misteri a la història.

La bruixa de la sínia de Rovireta

–Argument

Uns homes del poble van descobrir una bruixa. Una nit van seguir-la fins als Munts i allí la van matar, van llençar el cos al fons de la sínia de Rovireta i després van començar a tornar cap a casa, estaven molt avergonyits, ja que el que havien fet era terrible tractant-se fins i tot d'una bruixa. Caminaven preocupats, de sobte davant seu van veure una dona que caminava també cap al poble, llavors es va girar i es van adonar que era la bruixa que havien matat. Aquí s'acaba la història, ningú va parlar gaire d'aquest fet pel seu propi bé.

–Personatges

Bruixa i homes

–Espai

Els Munts, la sínia de Rovireta, el poble.

–Temps

De nit.

La Bruixa del missal

–Argument

Com hem dit en altres històries, tots els altafullencs estaven preocupats per identificar les bruixes, per això espiaven i controlaven tot el que feia la gent. Fins i tot el mossèn sabia que una bruixa anava a missa cada dia i volia saber desesperadament qui era. Un dia a la missa estava tan nerviós que no parava d'equivocar-se, només mirava les dones per veure si podia reconèixer qui era la bruixa, però era impossible. Estava tan atabalat que quan va acabar la missa no se'n va enrecordar de tancar el missal i va anar directament a guardar les cosses de la missa. Quan va tornar va veure que quedava una dona a l'església però no estava resant, estava nerviosa com si volgués sortir i no pogués. El mossèn es va adonar que aquella era la bruixa i va córrer per atrapar-la però abans va veure que s'havia deixat el missal obert i el va anar a tancar, llavors la bruixa va sortir de l'església i va escapar. El mossèn no va saber mai qui era aquella bruixa i tampoc va saber que mentre el missal estava obert la bruixa no podia sortir de l'església igual que no podia entrar-hi si no estava tancat.

–Personatges
Mossèn i bruixa.

–Espai
Església d’Altafulla

–Temps
Hora de missa.

La Bruixa marcada

–Argument

Un defecte físic pot ser considerat de moltes maneres, però sempre rep una actitud de repulsa, sobretot entre les classes humils de nuclis i èpoques amb un nivell cultural baix, com és lògic en aquest cas s’associa a la bruixeria.

Aquesta historia tracta d’una dona que tenia un defecte cutani, tenia una taca morada que li deformava mitja cara. Es deia Mercè, vivia sola i portava una vida una mica estranya.

La Pepeta vivia davant la Mercè, i un dia, en acabar de fregir l’oli, la cuina li va quedar plena de fum i va obrir la finestra: llavors va aparèixer un gat negre molt gran que no parava de miolar violentament. La Pepeta no hagués donat més importància al fet si no fos perquè es va repetir totes les vegades que obria la finestra de la cuina fins que un dia va decidir tirar-li l’oli bullent al gat. Així ho va fer i el gat no va tornar a aparèixer per allí, però després d’aquest incident alguns diuen haver vist la Mercè amb la cara plena de cremades.

–Personatges

La Mercè és una dona solitària amb unes taques a la cara, no és acceptada per la societat i la prenen per bruixa.

La Pepeta és una dona que creu en les bruixes i creu que la Mercè n’és una.

El gat, que representa que és la Mercè.

–Espai
Altafulla, no especifica el carrer ni les cases.

–Temps
No s’especifica.

La Xoixeta

–Argument

En Magí i la Tecla feia poc que s’havien casat i havien anat a viure a la Barceloneta, eren molt feliços. Una nit en Magí va descobrir que la Tecla marxava de casa, i quan ella va tornar li va preguntar on havia anat. Ella li va dir que s’havia deixat unes robes fora, però només eren excuses. En Magí va

començar a sospitar perquè ja l'havia enxampat moltes vegades marxant del llit en plena nit i una nit va decidir seguir-la: va anar fins a la plaça del Pou i d'allí fins a la plaça de l'Església, i va entrar a casa de la Xoixeta. Tothom sabia que la Xoixeta era bruixa, el Magí es va espantar molt i va tornar cap a casa. Quan la Tecla va tornar li va començar a pegar però no li feia mal perquè era una bruixa. El Magí estava molt enfadat i va anar a demanar consell al seu amic Francesc, un vell pescador de baix a mar, aquest li va dir que la Tecla era encara una aprenent de bruixa que per això anava a casa la Xoixeta, també li va dir que la seguís una altra vegada amb una branca de freixe i que aquest cop no li pegués a ella sinó a la seva ombra. I així ho va fer, quan la Tecla estava en mig de la plaça de l'Església va començar a pegar-li a la seva ombra fins que la Tecla va caure al terra mig morta. Llavors se la va emportar cap a casa, allí va veure que tenia tot el cos ple de cops i de ferides, estava molt avergonyit i trist, li va fer un petó i ella es va despertar i li va agrair el que havia fet perquè així ja no es convertiria en una bruixa.

–Personatges

La Tecla és l'aprenent de bruixa, en aquest cas coneixem la identitat de la bruixa, no com en els altres.

El Magí és el seu marit.

El Francesc és l'amic del marit, el que l'aconsella.

–Espai

Llocs molt coneguts d'Altafulla: la Barceloneta, la plaça del Pou, la plaça de l'Església.

–Temps

Tota l'acció passa de nit.

La garibaldina embruixada

–Argument

Feia temps que els homes de la barca de cal Pansó tenien molta mala sort, no pescaven gens, els costava tornar a la costa i sempre perdien el rumb, això només podia ser cosa de bruixeria. Van anar a consultar-ho a un “curandero” i els va dir que la causa dels seus problemes era una garibaldina que tenien guardada en una botiga on els pescadors es reunien els dies de mal temps, que l'havien de trobar i destrossar-la. Van buscar la garibaldina i van començar a pegar-li amb bastons, llavors semblava que la peça de roba agafés vida pròpia, es movia com si tingués algú dins, i encara que els pescadors es van espantar molt van seguir amb la pallissa fins que la garibaldina no era més que fibres barrejades amb pols i terra.

–Personatges

Pescadors i “curandero”, en aquesta història no surt cap bruixa encara que també parla d'un element embruixat.

–Espai
Platja d'Altafulla.
–Temps
No l'especifica.

Anecdotalis de bruixeria

Aquest capítol del llibre no recull una sola història, sinó que recull diverses anècdotes que fan referència a les bruixes d'Altafulla.

1. L'Eduard, un mestre d'obres, un dia arreglant les golfes de casa dels Baldrich, va trobar un cor de viret, que estava travessat amb agulles. Aquesta acció acompanyada d'encanteris era per provocar mal d'ull. En aquesta casa és on es va trobar un document que feia referència a un bruixot, l'únic d'Altafulla, ja que tota la resta eren bruixes.

2. Les cases de la zona alta, ubicades prop de l'església, eren les cases de les bruixes. La casa de davant de la Xoixeta, els seus habitants la van abandonar perquè quan es feia fosc sentien crits.

Segurament el motiu real devia ser que els pagesos havien de pagar un delme a l'església i al senyor i si no el pagaven, aquests trobaven la manera d'embruixar la casa perquè paguessin.

3. Aquesta és la història d'en Rafelet, un pagès d'Altafulla, incrèdul i molt viu, tot el contrari de la seva dona, que era molt dòcil i a vegades massa bona. Ella deia que a la nit no podia dormir, i van consultar un "curandero" que els va dir que la causa era que a la casa hi havia esperits i que per deslliurar-se'n havien de ventolejar les golfes.

Quan les cases es ventolejaven sempre feien sorolls a causa de l'aire, i quan el Rafelet va ventolejar les seves golfes se sentien sorolls estranys i llavors la seva dona deia que eren els esperits que marxaven, mentre en Rafelet reia. Des d'aquell dia, la Cecília, dona del Rafelet, va dormir tranquil·la i ell va anar a ventolejar cases on se sentien bruixes i mals esperits.

4. Aquesta també és una anècdota del Rafelet, que sempre es feia el valent. Abans de marxar a treballar al camp la seva dona sempre li deia que anés amb compte amb el llop, perquè en aquella època encara es veien llops per Altafulla, i ell sempre se'n reia. La seva dona li repetia cada dia: el dia que vegis el llop ja perdràs la veu! Fins que un dia el Rafelet va arribar a casa seva i quan la seva dona li va preguntar com havia anat no li va explicar res.

5. El camí que porta de l'estació al poble està tancat per unes parets molt altes a banda i banda, uns homes hi van passar tard, a la nit, no plovia ni feia mal temps però de sobte van sentir que es mullaven, van aixecar el cap i van veure una bruixa que s'estava pixant.

Una història no inclosa en el llibre *Històries de les Bruixes d'Altafulla*

Aquesta història me l'ha explicada el senyor Joan Vives i Milà.

–Argument

A Altafulla hi havia una dona que anava a comprar a les botigues i sempre pagava amb una moneda d'or, i quan se li acabava sempre en treia una altra. La gent sospitava que aquella dona havia de ser una bruixa perquè era gran, no tenia ingressos i no podia ser que tingués tants diners. Una nit gent del poble va anar a casa de la dona i va sentir que picava, picava i que ella mateixa feia les monedes d'or mitjançant la bruixeria, i així van descobrir que era bruixa. Llavors per assegurar-se'n un dia que va anar a comprar, la botiguera li va tornar de canvi una moneda amb una petita creu posada a sota i quan la bruixa l'anava a agafar es va cremar, va cridar, va llençar la moneda i va sortir corrents de la tenda i ja no va tornar mai més a aquella botiguera. Es diu que aquesta dona va fabricar molt or i que el va amagar en algun lloc d'Altafulla, en alguna de les cases velles, és a dir, que aquest tresor ha d'estar encara enterrat aquí a Altafulla.

–Personatges

La botiguera, la bruixa que fabrica monedes d'or i la gent del poble.

–Temps

No s'especifica el temps.

–Espai

Passa tot a Altafulla, no hi apareixen llocs concrets, això vol dir que aquesta història també podia ser explicada a qualsevol altre poble.

A TALL DE CONCLUSIÓ: ELS LLOCS COMUNS A LES HISTÒRIES I LES SEVES MOTIVACIONS

En totes aquestes històries hi apareixen molts elements en comú. Totes succeeixen explícitament a Altafulla hi s'hi anomenen noms de carrers i de llocs molt coneguts en aquest poble. Sobretot surten molt tots els camins que conduïen del poble a la platja: camí de les Bruixes, camí de Cametes, camí de Mar i Camí de Tamarit. La raó pot ser que aquests camins eren escenaris perfectes per aquest tipus d'històries, tots ells estaven tapiats, és a dir que tenien grans parets a banda i banda, i en aquella època bastant allunyats del nucli del poble, llavors si era fosc la gent devia sentir por de passar per allí. Un altre motiu és que justament per aquests camins, els contrabandistes pujaven els productes que arribaven a la platja cap al poble, i al ser camins tapiats si algú els enxampava no tenien escapatòria; per això ja els convenia que s'expli-

quessin aquests tipus d'històries, segurament ells mateixos també les devien fomentar.

En algunes altres històries el motiu és simplement donar explicació a fets que en aquells dies podien semblar estranys o misteriosos, fets dels quals avui en dia en coneixem l'explicació, com per exemple les tempestes, la pluja, les calamarsades...

La gent de l'època buscava culpables a les seves desgràcies o infortunis i d'aquesta manera els trobava amb les bruixes.

A part de l'espai, un altre tret que tenen en comú les històries és que totes succeixen de nit, en l'obscuritat.

En les històries abans esmentades apareixen els escenaris següents, (aquí els anomeno i descriu per situar millor les històries). Els carrers que porten cap a la platja són el camí de Cametes i el Camí de les Bruixes, encara que en el mapa no ho puguem apreciar aquest últim travessa la carretera general i arriba fins a la sorra de la platja. Els altres llocs on transcorre l'acció de les històries els trobem al poble. Són la plaça de l'Església, el carrer de Baix, la Barceloneta, la baixada de St. Martí i la plaça del Pou. Com podem veure en el mapa actualment aquests carrers formen part de la vila closa del poble, però abans de la moderna urbanització, Altafulla era només això. Per això altres llocs com el Comunidó o els Munts es citen a les històries com si fossin molt lluny del poble ja que en aquella època ho eren.

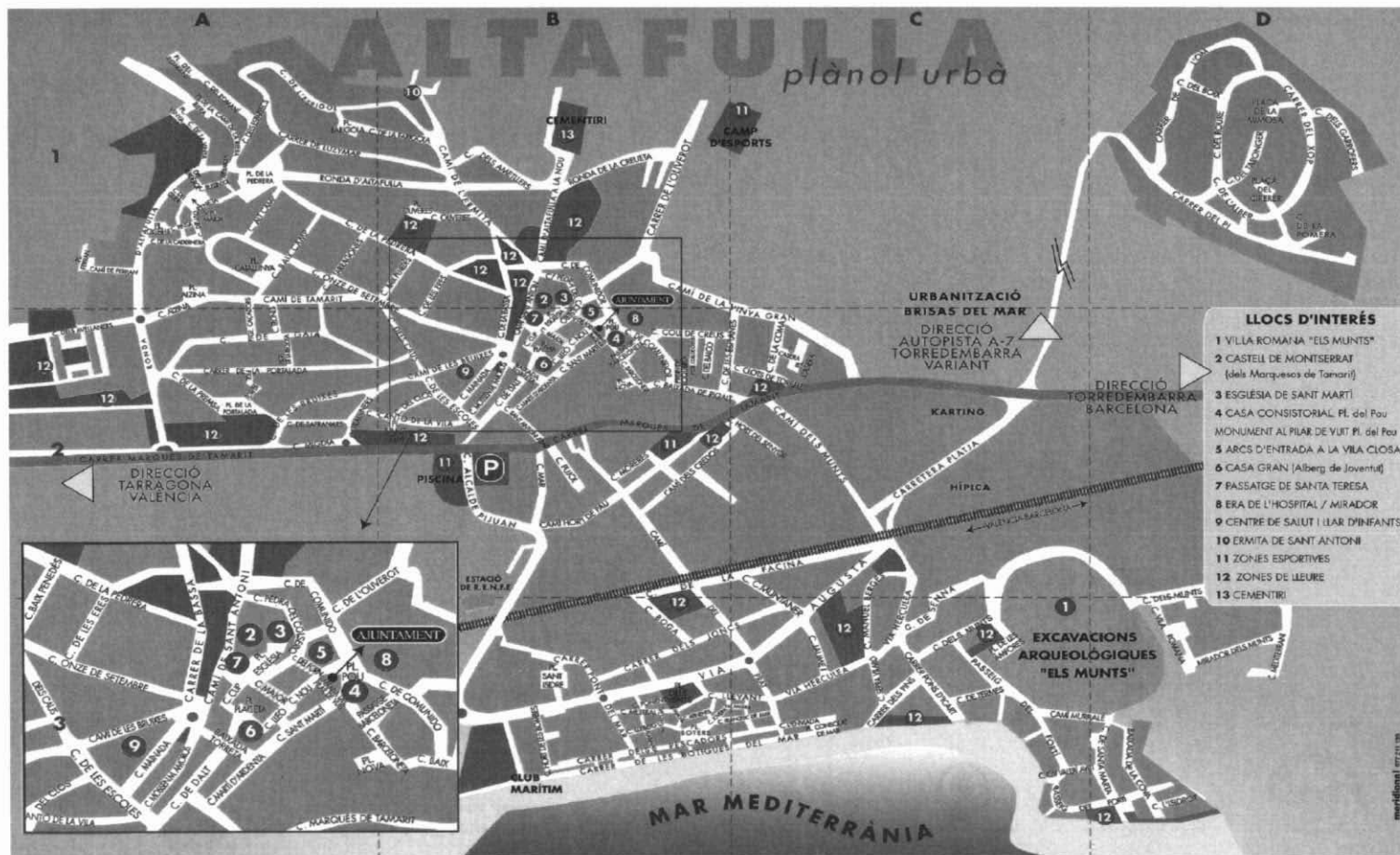
En el plànol següent podem observar els carrers on se situen les històries.

LES BRUIXES I EL CONTRABAN

Aquest apartat es basa en la informació donada pel senyor Joan Vives i Milà, la persona que més coneix el món de les bruixes i del contraban a Altafulla.

Moltes vegades es diu que la causa de les històries de bruixes que s'explicaven a Altafulla era només el contraban, i que els contrabandistes les explicaven perquè la gent tingués por i no sortís al carrer a la nit i així no els enxampessin. En certa manera és cert que els contrabandistes se n'aprofitaven i els anava bé que la gent no els molestés mentre pujaven els productes de la platja al poble, i així si feien soroll o algú veia alguna cosa estranya, culpaven les bruixes, però la realitat és que les històries ja s'explicaven abans que comencés el contraban.

El contraban va tenir la seva millor època a finals del segle XIX i principis del segle XX, fins que va esclatar la Guerra Civil. A Altafulla hi havia molt contraban i això ho podem comprovar perquè hi ha molts dipòsits ocults per tot el terme on es guardaven les mercaderies. Els contrabandistes eren perso-

Platja d'Altafulla. Escenari de contrabans

nes del propi poble, però els que s'hi dedicaven de veritat, els que portaven el producte, no ho eren. Un dels caps era mallorquí i portava contraban des de Mallorca. Es deia Marc i va agafar la concessió del tabac de Marroc, juntament amb un soci. El procediment que seguien els contrabandistes era el següent: Els vaixells no podien arribar fins a Altafulla, sinó pagaven duanes, per això el que feien era portar el contraban i deixar-lo al vaixell en alta mar, i llavors els que el recollien hi anaven amb petites barquetes per agafar-lo i portar-lo fins a la costa. Desembarcaven a la platja, agafaven el contraban, generalment era tabac sobretot al principi, encara que més tard, als últims contrabans portaven, a part de tabac, barilles de paraigües i pedres d'encenedor.

Hi havia diferents tipus de contrabans, uns eren en grans quantitats, i els mateixos contrabandistes ja es posaven d'acord fins i tot amb la Guàrdia Civil per encobrir-los i així també aquesta en treia algun benefici. Però en els contrabans més petits, els contrabandistes, havien de vigilar les patrulles de la Guàrdia Civil per veure quan podien anar a buscar la mercaderia, això si, sempre es feia de nit i d'amagat. Quan ja coneixien per on passava la patrulla quedaven a una certa hora, baixaven a la platja i a través de senyals de llum s'entenien amb la barca que portava el contraban. Llavors uns sis o set homes entraven a l'aigua i carregaven els productes fins a la sorra, després els pujaven al poble i els guardaven als dipòsits que ja hem esmentat abans. D'aquests dipòsits se n'han trobat molts i alguns s'han aprofitat i es fan servir com a cisternes. A vegades els contrabandistes deixaven rastres a la sorra i perquè no es notés al matí següent feien que casualment passés per allí un ramat d'ovelles que ho esborrava tot. Pujaven els productes al poble amb carros i perquè no se sentís soroll embolicaven les llantes de ferro amb sacs vells.

Als petits contrabandistes si els enxampaven normalment no se'ls feia res greu, ho camuflaven, era com un contraban mig autoritzat.

Durant la Dictadura gràcies al contraban es van poder obtenir peces per muntar màquines o altres productes que no hi havia a Espanya i que era impossible aconseguir de cap altra manera a causa de la política proteccionista de l'estat.

Aquí transcriu una petita anècdota que em va explicar Joan Vives Milà sobre el contraban:

A Altafulla hi havia un jutge de pau que es deia Francesc Plana, que vivia davant la casa d'un senyor que venia vi, i que també feia contraban. Tenia una bóta de doble fons, per davant rajava vi i per darrere, al costat de la paret, s'obria i hi guardava el contraban. Llavors a vegades hi havia denúncies o "chivatazos" que es diu i anava la Guàrdia Civil a veure què passava, però per fer un escorcoll, els guàrdies necessitava el permís del jutge i com just vivia davant d'aquest home, doncs hi anaven i li demanaven que els signés el permís. Aleshores sempre sortia algú dient que el jutge estava ocupat, o que no hi era i mentrestant avisaven l'home de la casa del davant perquè amagués el contraban.

Normalment tota la gent del poble coneixia els contrabandistes, ja que eren gent normal del poble amb els quals també tenien amistat i no deien res perquè ells mateixos se'n beneficiaven, per exemple amb el tabac més barat.

LES BRUIXES D'ALTAFULLA AL TEATRE. *LA XOIXETA*

És l'adaptació de la història de la Xoixeta que ja apareixia en el llibre d'Antoni Gelabert, *Històries de les Bruixes d'Altafulla*. I tot i que a l'obra figura que l'autor és anònim, "L'autor no és parent d'Aristòfan ni de Lope ni d'en Salvador Espriu, és anònim", hem pogut saber gràcies al senyor Joan Vives Milà que l'obra la va escriure el mateix Antoni Gelabert.

Aquests són els personatges que hi intervenen:

TECLETA. Aprenenta de bruixa; la dona d'en Magí. Avui és la noia més bonica d'Altafulla; ni la seva figura ni el seus vestits són els d'una bruixa, si se surt amb la seva ho serà.

MAGÍ. Pagès que té terres al Gaià i prop de Sant Antoni. És l'home del camp, jove i ben plantat que no desmillora de la Tecleta; n'està bojament enamorat, per això s'hi casa i viu feliç fins que comença la comèdia.

Platja d'Altafulla. Escenari de contrabans.

XOXETA. Aquesta sí que ho és de bruixa, per la seva vestimenta, per la seva figura i pel que fa o intenta fer. És la Bruixa Major d'Altafulla que viu al costat del Castell, a casa de la Xoxeta.

FRANCESC. Pescador jaio que viu a baix a mar. És l'home d'experiència i seny que endega tots els estropicis que volen fer les bruixes. La gent d'Altafulla, els del camp, l'estimen i el consideren.

MOSSES I MARRECS.

ROSALIA. ANTONIETA. JOAN. MET. Amics del poble que acompanyen els nuvis.

Unes quantes bruixes iniciades que no parlen, només criden i ballen.

Les representacions de la *Xoixeta* a Altafulla

L'estrena: anys 1968 i 1969

Per documentar-me sobre aquestes primeres representacions he demanat informació a diferents persones que hi van participar. Sobretot m'ha ajudat l'entrevista a Pepita Farreras.

La idea de representar l'obra va sorgir a partir del Taller de Xilografia que, cap allà l'any 1964, Antoni Gelabert va fer a Altafulla. Llavors el mossèn que hi havia al poble va morir i en va venir un altre de més jove i amb moltes ganes de fer coses i va deixar la parròquia per fer-hi aquest taller. En aquest taller hi van participar molts joves, entre ells els nostres informants Pepita Farreras i Joan Vives i Milà que va ser qui va començar a explicar les històries de bruixes a Gelabert. Llavors l'Antoni Gelabert va pensar que alguna de les històries es podria representar i ell mateix va escriure l'obra.

A la representació hi van participar tots els joves del Xilofòrum, el grup es deia Grup Escènic del Fòrum d'Altafulla. Cadascú feia el que se li esqueia més bé, els que no volien actuar, ajudaven confeccionant el vestuari o amb els decorats. Així tothom hi col·laborava.

Aquesta obra la va representar el mateix grup dues vegades, una el 2 de novembre de 1968 i l'altra el 30 d'agost de 1969. En totes dues ocasions va ser a la plaça de l'església, va reunir a molta gent, va ser un èxit.

Després d'aquesta representació aquest grup no es va desfer, van seguir fent més activitats. Sempre eren més o menys els mateixos joves que també participaven en la coral, ajudaven en la cavalcada de Reis... A més van representar altres obres de teatre, el mateix any 1969, *El pessebre d'en Josep*. Reprodueixo el programa.

La representació de l'any 1988

Per informar-me sobre aquesta representació he parlat amb la persona que va ser la seva directora, Joana Badia, i gairebé tot el que escric a continuació m'ho ha explicat ella.

LA XOXETA

AL FORVM D'ALTAFULLA

Programa de la representació de 1969

LA XOXETA

Set escenes encadenades de mímica dialogada

PERSONATGES

TECLETA.- Aparenta de Bruixa, la dona d'en Magí. Avui és la noia més bonica d'Altafulla; ni la seva figura ni els seus vestits són els d'una bruixa; si surt amb la seva, ho serà.

XOXETA.- Aquesta si que és una bruixa, per la seva vestimenta, per la seva figura i pel que fa o intenta fer. És la Bruixa Major d'Altafulla i viu al costat del Castell, a casa de la Xoxeta.

MAGÍ.- Pagès, que té terres al Gaià i prop de Sant Antoni. És l'home del camp, jove i ben plantat, que no desmulla la Tecleta; és el seu marit i n'està bojament enamorat, per això s'hi casa i viu feliç fins que comença la comèdia.

FRANCESC.- Pescador jaïo que viu a baix a mar. És l'home d'experiència i seny que endega tots els estropicis que volen fer les bruixes. La gent d'Altafulla, els de mar i els del camp, el consideren i l'estimen.

MARRECS, MOSSES, ROSALIA, ANTONIETA, JOAN, MET.- Amics del poble que acompanyen els nuvis.

BRUXES ja iniciades que no parlen, només eriden, gestiquen i ballen.

L'autor no és parent ni de Plaute, ni de Lope, ni de Salvador Espriu; és anònim.

REPRESENTACIO DEL GRUP ESCENIC
DEL FORVM D'ALTAFULLA
A LA PLAÇA DE L'ESGLÉSIA

30 - VIII - 1969 A les 10 de la vetlla.

GRAP, LLOVERAS - JOAN GÓLLI, 4 - TORREDEMBARRA
DIP. LEO. T. 2745-63. EDITA FORVM D'ALTAFULLA

Tot el grup

El motiu d'aquesta segona representació va ser el fet que es complia el vintè aniversari de la primera representació feta al 1968, i el Centre d'Estudis va pensar que seria un bon moment per reeditar el llibre d'Antoni Gelabert *Històries de les Bruixes d'Altafulla*, ja que la primera edició es va esgotar molt ràpid i la gent el seguia demanant. La junta va demanar a Joana Badia si representant una obra podia recollir diners per aquesta causa. Ella va acceptar, i tot el seu grup s'hi va comprometre. L'obra que volien que es representés era *la Xoixeta*, sens dubte era l'única que es podia representar per aquesta ocasió.

L'obra va ser representada pel grup Pregó 84. Un grup que va reunir 46 persones de diferents edats, dirigit per Joana Badia.

Aquest grup, a diferència del que va representar l'obra els anys anteriors, era un grup ja format i exclusivament de teatre. El grup es deia Pregó 84. El nom ve del fet que el pregó d'aquella festa major, la de 1984, va ser purament còmic: representava dues famílies que convidaven uns parents de Barcelona a passar la Festa Major a Altafulla i quan arribaven els ridiculitzaven ja que ells venien de ciutat a passar les festes al poble com uns senyors, i els del poble se'n reien.

El grup Pregó 84 va tenir molt èxit, van representar moltes altres obres, algunes còmiques com *La Clau d'en Clarassó*, i d'altres més profundes com *Nuestra Natacha*. Aquesta última obra va ser la que va consolidar el grup i la van poder representar per altres pobles.

A continuació també adjunto el programa de la representació.

D'ALTAFULLA

A LA PLAÇA DE L'ESGLÉSIA,

DISSABTE 25 DE JUNY DE 1988 — 11 NIT

LA XOXETA

D'ANTONI GELABERT

pel Grup de Teatre

PREGÓ 84

Programa de la representació de 1988

LA XOXETA

Set escenes encadenades de mímica dialogada

PERSONATGES

TECLETA.—Aprenta de Bruixa, la dona d'en Magí. Avui és la nota més bonica d'Altafulla; ni la seva figura ni els seus vestits són els d'una bruixa; si surt amb la seva, ho serà.

XOXETA.—Aquesa si que és una bruixa, per la seva vestimenta, per la seva figura i pel que fa o intenta fer. És la Bruixa Major d'Altafulla i viu al costat del Castell, a casa de la Xoxeta.

MAGÍ.—Pagès, que té terres al Galí i prop de Sant Antoni. És l'home del camp, jove i ben plantat, que no desmillora la Tecleta; és el seu marit i n'està bojament enamorat, per això s'hi casa i viu feliç fins que comença la comèdia.

FRANCESC.—Pescador jaio que viu a baix a mar. És l'home d'experiència i seny que endega tots els estropiecs que volen fer les bruixes. La gent d'Altafulla, els de mar i els del camp, el consideren i l'estimen.

MARRECS, MOSSES, ROSALIA, ANTONIETA, JOAN, MET.—Amics del poble que acompanyen els nuvis.

BRUIXES ja iniciades que no parlen, només criden, gesticulen i ballen.

Repartiment:

MAGÍ
TECLETA
XOXETA
FRANCESC
NARRADOR

Llorenç Madomán
Silvia Castellàs
Puri Parellada
Victor Simó
Joan-Albert Blanch

MARREC 1r. Josep Suñé

MOSSA 1a. Gemma Magriñà

MARREC 2n. Albert Asénsio

MOSSA 2a. Gemma Maymó

JOAN Carles Suñé

ROSALIA Mònica Brugarola

MET Raül Pijuan

ANTONIETA Eivira Boronat

BRUIXES: Paquita Blanch, Roser Fleix, Maria Sala,

Cinta Asénsio, Neus Asénsio, Xesca Arques, Ma-

ria Vives, Mre Ant^a Carrasco, Rosa Mre Rovira, Mat

Riambau.

MAINADA: Laia Gatell, Janet Galiana, Laia

Gené, Lúcia Dalmau, Francesc X. Pedrosa, Àn-

gel Gené.

ATREZZO: Natí Ballesté, Pepita Pijuan, Anna Mre Solé.

VESTUARI: Mre Antònia Carrasco, Rosa Mre Rovira, Paquita Blanch.

MÚSICA I SO: Francesc Dalmau.

DECORATS: Salvador Gatell, Jordi Blanch, Josep Mre Gené.

TRASPUNTS: Roser Fleix, Santi Roche, Joan Carriquer.

LUMS: Ramon Suñé, Joan Muñiz. **AJUDANT:** Albert Pons.

MAQUILLATGE: Pili Pérez, Maria Vives, Judit Gatell, Susanna Magriñà.

PERRUQUERIA: Cinta Asénsio, Maria Sala, Judit Gatell.

GRAVATS PROGRAMA: Reproducció dels que Antoni Gelabert va fer per a l'estrena (any 1968 i 69).

PROPAGANDA: J.C.I.

DIRECCIÓ: JOANA BADIA

LA NIT DE BRUIXES

La Nit de Bruixes és una festa que ja forma part de la vida d'Altafulla des de fa cinc anys. La festa només dura un dia i se celebra l'últim dissabte de cada mes de juny. Consta d'una fira amb parades que ocupa la plaça de l'Església des de les cinc de la tarda fins a les dues de la matinada. A les parades venen objectes com amulets, pulseres i coses relacionades amb temes esotèrics. Durant aquestes hores que dura la fira es van fent activitats, així per exemple, es fan dues conferències a l'ajuntament, cada any sobre temes diferents, també hi ha un taller per als nens petits, una cercavila en què participen nans, gegants i la gent que es disfressa de bruixa. Després més cap al vespre es fa un correfoc amb els diables i més tard es fa un ritual de benviguda a l'estiu a l'era de l'Hospital, en el qual es pren una beguda refrescant feta a base de suc de fruites i alcohol, i que acaba amb un espectacle de foc.

La idea de fer aquesta festa va sorgir del senyor Joan Carnicer. He tingut la possibilitat de parlar amb ell i aquí resumeixo la informació que m'ha donat sobre la festa.

Ja feia bastant de temps que el senyor Carnicer pensava que Altafulla havia de tenir una festa d'aquest tipus, ja que al poble es feien moltes activitats però no n'hi havia cap que fos específicament d'Altafulla, que tingués una tradició, un sentit. Així que va imaginar com li agradaria que fos aquesta festa i va presentar el projecte a l'ajuntament. L'alcalde va estar d'acord amb la idea i va dir que la tirés endavant. A partir d'aquí es va fer una reunió amb el patronat de turisme i amb un representant de cada entitat i més persones que hi volguessin participar. Aleshores van començar a treballar i quan van estar d'acord en el programa, només quedava difondre'l, perquè la gent el conegués. L'únic problema va ser el pressupost, primerament en Joan Carnicer havia pensat organitzar una festa que durés dos dies i amb moltes més activitats, però a causa dels diners es va haver de retallar una mica. També havia pensat en un principi anivellar una mica la part cultural amb la part lúdica, és a dir fer més conferències o activitats d'aquest tipus però després va pensar que no hi aniria tanta gent i no tindrien el resultat que esperaven, i el que es desitjava era que la festa tingués èxit, perquè es pogués continuar fent. I així va ser, la festa va agradar molt i s'ha seguit fent des del 2000. Ara que ja ha passat un temps i la festa s'ha anat fent més o menys igual el senyor Carnicer pensa que ha arribat l'hora de que canvi una mica, que comenci una altra fase.

La Nit de Bruixes d'aquest any 2006 serà especial ja que hi haurà l'estrena del Gat. Aquest Gat serà una bèstia de foc, com els dracs, les mulasses o les àligues d'altres pobles. En Joan Carnicer ens explica el perquè de la tria del gat i la raó rau en el fet que aquest és un animal molt lligat a la bruixeria. Per això també la imatge del programa de la festa de cada any és un gat, en concret és el gat d'una xilografia d'Antoni Gelabert que apareix en el llibre

editat pel Centre d'Estudis *Històries de les bruixes d'Altafulla*, i també perquè a cap altre poble de Catalunya existeix un gat com a bèstia de foc, d'entre les més de 100 bèsties que hi ha en l'Associació de bestiari festiu popular, el Gat d'Altafulla serà l'únic gat.

Reprodueixo imatges i programa de la Nit de Bruixes del 2005 i el programa del pimer any.

Cercavila.
Nit de Bruixes
2005

Ritual
de benvinguda
a l'estiu. Nit de
Bruixes 2005

IMPACTE ACTUAL

Com podem comprovar Altafulla continua sent un poble de bruixes, potser ja no s'expliquen les històries que s'hi explicaven temps enrere, però les bruixes hi son presents d'una altra manera. Ara serveixen més com un reclam turístic que no pas per fer agafar por a la gent. Per això si ens passegem pels carrers del poble podrem trobar diversos establiments, com restaurants o tendes que fan referència a les bruixes.

Aquí n'esmento alguns exemples.

–Al casc antic, hi trobem el restaurant *Les Bruixes*. Es troba al Carrer Lleó.

–El nou centre lúdic que han inaugurat l'estiu passat es diu: *Centre lúdic Les Bruixes*. Està situat al Carrer Roviano.

–Hotel Gran Claustre, Restaurant *Les Bruixes de Burriac*. Situat al Carrer del Cup, 2.

–Si visitem la pàgina web d'Altafulla, www.altafulla-web.org hi trobem com a eslògan: *Altafulla, deixa't embruixar!*

CONCLUSIONS

Gràcies a aquest treball he pogut conèixer més a fons el món de la bruixeria i els seus orígens. Les bruixes eren dones que sobresortien del poble pels seus coneixements i habilitats especials, la majoria d'elles utilitzaven els seus poders per fer el bé, feien ungüents i medicines per curar malalties, ajudaven a donar a llum, a vegades també feien una mica de conselleres per ajudar la gent. L'església va iniciar la persecució de les bruixes durant l'edat mitjana i això va fer que el poble comencés a experimentar un sentiment de por i d'odi cap a aquestes dones, llavors les bruixes es van convertir en les culpables de tots els mals de la societat. L'església ha sigut una institució que al llarg de la història ha tingut molt poder i moltes vegades ha posat entrebancs al coneixement i als avenços.

Al principi del treball m'havia proposat descobrir l'origen de les bruixes a Altafulla i de les seves històries, però una vegada acabat sóc conscient que no he pogut resoldre del tot aquest tema. Popularment es diu que les històries vénen de l'època del contraban, que havien estat inventades perquè la gent no sortís de casa a la nit i els contrabandistes poguessin treballar tranquil·lament. El senyor Joan Vives Milà, creu que les històries vénen de molt més lluny i que per tant podem afirmar que els orígens de les bruixes d'Altafulla se situen abans del segle XIX, tot i que no podem saber la data exacta ja que no s'han trobat documents escrits.

De totes les històries incloses en aquest treball en destacaria dues per la seva simbologia. La primera és la de *la Xoixeta*, que tracta el tema de l'ensenyança i del coneixement, i ens deixa ben clar que la curiositat i les ganes de saber en aquella època estaven mal vistes i mereixien un càstig. La gent no podia sortir-se del paper establert per la societat, per això la protagonista, Tecleta, és castigada quan es descobreix que va a aprendre "l'art de la bruixeria" a casa la Xoixeta. La segona història que crec que és important es titula *Les bruixes i el campanar*, aquesta és en realitat una metàfora de la persecució de les bruixes per l'església. La campana que en la història fa fugir les bruixes, simbolitza l'església i el seu poder per acabar amb elles. Aquestes dues històries tenen un contingut adoctrinant. Les altres històries penso que són, la majoria, influència de la pressió que suposava la persecució de les bruixes entre la gent del poble. Quan una persona sobresortia de la norma per la seva aparença física o per la seva manera de ser l'acusaven de bruixa. Totes aquestes històries estan escrites en un llenguatge senzill i planer perquè tenguin un origen oral.

Creu que s'ha de destacar la ubicació i l'estructura d'Altafulla. El poble situat a dalt d'un turó, i els carrers estrets i foscos, al voltant del castell i de l'església possibiliten l'ambientació de les històries abans esmentades.

Aquestes històries van donar peu a la obra de teatre *la Xoixeta* a la qual es dedica un apartat en el present treball. Ha estat molt interessant veure les diferències existents entre les dues representacions que es van fer i els diferents motius pels quals es van dur a terme. La primera, que va ser a l'any 1969 va ser una activitat organitzada pels joves d'Altafulla simplement per passar-s'ho bé. Abans els joves no tenien els mateixos mitjans que avui dia, per això es feien més aquests tipus d'activitats pel poble. La segona representació l'any 1988 va ser per una raó més economico-cultural, per recollir diners per publicar un llibre però a la vegada també va servir per recuperar l'obra, que d'alguna manera ja s'havia convertit en una part de la tradició d'Altafulla.

A nivell personal, aquest treball ha sigut enriquidor per mi ja que m'ha ajudat a conèixer una part de la història del meu poble i, per altra banda, he tingut la possibilitat de conèixer la tasca de persones com Joan Vives i Milà, gràcies a qui es mantenen vives totes les històries de bruixes del poble; Pepita Farreras i Joana Badia que van estar involucrades en les representacions teatrals de *la Xoixeta*; i Joan Carnicer, gràcies a la iniciativa del qual, podem gaudir cada any de la Nit de Bruixes que fa que la màgia d'aquestes torni a Altafulla.

BIBLIOGRAFIA

Obres consultades

- GOMIS MESTRE, Cels: *La Bruixa Catalana*. Editorial Alta Fulla, Barcelona, 1987.
- DONOVAN, Frank: *Historia de la Brujería*. Alianza Editorial, S.A. Madrid, 1978.
- CENTRE D'ESTUDIS D'ALTAFULLA: *Històries de les Bruixes d'Altafulla*. F. Sugrañes Editors S.A, Tarragona, 1988.

Informants orals

- Jaume Balaguer
- Joan Prats
- Pepita Farreras
- Joan Vives i Milà
- Joan Carnicer
- Joana Badia

ANNEX

Documents orals

Entrevista a Pepita Farreras

Pepita Farreras viu a Altafulla des que va néixer i ha participat i participa en moltes activitats del poble, va ser la bibliotecària i actualment forma part del Centre d'Estudis d'Altafulla.

Va participar, com a apuntadora, en la primera representació teatral que es va fer de l'obra *La Xoixeta*.

—Com va sorgir la idea de fer aquesta representació?

En realitat, tot va començar quan va venir al poble Antoni Gelabert, per fer un taller de xilografia. Aquest taller es va fer a la parròquia, ja que en aquell moment la gent jove no tenia cap lloc on reunir-se, i va coincidir que el mossèn que hi havia es va morir, això era a l'any 1964 aproximadament i en van portar un de nou; aquest es deia mossèn Castellà era jove i tenia moltes inquietuds, i va trobar el nostre grup de gent jove amb ganes de fer coses i ens va deixar la sala parroquial per fer el taller. En aquest hi vam participar molts joves i entre ells en Joan Vives i Milà, ell va ser qui li va començar a explicar les llegendes de les bruixes d'Altafulla a Antoni Gelabert i la història de la Xoixeta, llavors l'Antoni va pensar que es podria representar. I ell mateix va escriure l'obra.

—Quan va ser la representació? I on?

N'hi va haver dues, la primera va ser el 2 de novembre de 1968, a la plaça de l'Església. Me'n recordo que aquell dia just abans de fer la representació es va posar a ploure molt i quan ja teníem tots els decorats muntants i tot preparat ja ens veus a tots corrent amunt i avall amb paraigües... Però just abans de l'hora de començar l'obra va parar de ploure i la vam poder representar.

La segona va ser el 30 d'agost de 1969, també la vam representar a la plaça de l'Església i amb la mateixa companyia. D'aquesta en conservo un programa on surten els noms dels personatges, de les persones que hi vam participar i explica una mica de què va l'obra.

—Vostè com va participar en la obra?

Jo vaig participar al "Xiloforum" per tant vaig estar en això de la representació des del principi, però em feia vergonya sortir a actuar i en el grup cadascú feia el que més se li esqueia, jo vaig ajudar en tema de vestuaris i en tot el que vaig poder i el dia de la representació vaig fer d'apuntadora.

—El grup que va representar l'obra va seguir unit? Es van fer més activitats des d'aquest grup?

Oi tant! Sempre érem més o menys els mateixos, i a part també participàvem en la coral i en la preparació de la cavalcada dels reis, fèiem de patges o ajudàvem a vestir els reis o a portar regals...

També a partir del moment en què es va fer el "Xilofòrum" la parròquia cada Nadal felicitava la gent del poble amb una xilografia, això es feia com una activitat parroquial però tot va començar gràcies al grup.

–Quins records té de tota aquella època?

Crec que va ser una època molt maca i molt productiva, llavors tothom treballava molt perquè hi havia necessitat i aquestes activitats que s'organitzaven eren una manera de distreure a gent i ens anaven molt bé. També va ser una manera que per primera vegada hi hagués comunicació entre la gent del poble i la gent de la platja, ja que abans al no haver-hi tantes cases la distància entre els dos llocs es feia molt més gran i moltes vegades els de baix a mar anaven a Torredembarra abans que pujar al poble.

–Quina relació té amb tot això el llibre escrit per Antoni Gelabert Històries de les Bruixes d'Altafulla?

Doncs va ser a partir de la representació i de les històries que li explicava en Joan Vives Milà que Antoni Gelabert va decidir d'escriure aquest llibre recollint totes les llegendes que sabia i també hi va introduir xilografies de bruixes.

–Parlant d'històries de bruixes, tu recordes en la teva infància que la gent n'expliques?

La veritat és que no em sona massa, pot ser sí que n'havia sentit alguna vegada a casa però jo devia ser molt petita, jo he conegut aquestes llegendes de més gran amb el taller de xilografia i quan Antoni Gelabert va escriure el llibre.

Entrevista a Joana Badia

–Quina és la teva relació amb Altafulla?

Els meus pares ja vivien a Altafulla des del 1978 i jo m'hi vaig quedar a viure al 1981. Vaig venir l'agost d'aquest any pensant tornar a marxar a Galícia, perquè estava treballant en un hotel allí. Però el meu pare estava malalt, bastant greu, la malaltia es va llargar 3 anys fins que va morir i llavors ja em vaig quedar a cuidar-lo i després a viure-hi.

–Com vas començar amb el teatre a Altafulla?

Després vaig tornar a Altafulla, aquí hi havia moltíssima afició al teatre, als grups de teatre d'Altafulla s'havia fet sempre teatre còmic. Llavors em vaig informar que havia existit un grup que va ser bastant famós a Altafulla gràcies a l'obra *La ferida lluminosa*.

–Com va sorgir la idea de representar la Xoxeta?

El Centre d'Estudis feia l'aniversari i volia treure un llibre del Buyreu i uns senyors em van venir a demanar si podia recollir cèntims per aquesta causa i en aquella època l'única manera de recollir cèntims era el teatre, perquè

hi anava tot el poble. La gent de teatre som molt generosos, i com jo sempre demano vestits i coses a tothom, vaig creure convenient correspondre la seva petició, ho vaig comentar al grup i tots ens hi vam comprometre. I l'obra que volien que representéssim era *la Xoxeta*. Jo em vaig il·lusionar moltíssim perquè era una de les tradicions, una llegenda. Però em feia una mica de por perquè l'obra ja s'havia representat i la gent encara la recordava. Volia els millors actors, els més grans i de més experiència, però hi havia el problema que en aquella època, recordo que era a l'estiu, la gent tenia molta feina, en un poble com Altafulla que tothom viu del turisme i de les tendes, tots els grans estaven molt enfeïnats però ens en vam sortir. La Puri Parellada va fer de Xoxeta, va fer un gran paper.

—Recordes alguna anècdota de quan preparaveu la Xoxeta?

Les dones del meu grup de teatre, sempre que repartia papers es quedaven embarassades.

La Puri a l'obra de *La clau* feia de dona d'un metge embarassada, i un dia en un dels assatjos em van dir que la Puri estava embarassada de veritat, i va ser una gran alegria.

La segona vegada va ser quan vam repartir els papers de *Nostra Natacha* i una de les dones a l'obra fruit d'una violació es quedava embarassada, aquest paper el representava la Cinta Asensio, i llavors també un dia abans de l'assaig em vaig trobar amb la Cinta i el seu marit i em van dir que estava embarassada.

I la tercera vegada va ser preparant *la Xoxeta*, la Puri es va quedar embarassada per segona vegada. I ara al grup de la Secuita m'està passant el mateix amb algunes actrius joves ja m'estan dient que algun dia m'hauran de donar una notícia...

Entrevista a Joan Vives i Milà

—Vostè coneix i està interessat en el món de les bruixes, sobretot en les d'Altafulla. Em podria explicar què en sap?

La bruixeria ve de temps ancestrals, és una tradició pagana, llavors arriba el cristianisme i s'oposa a les seves pràctiques.

L'any 1484 Papa Innocenci VIII publica un butlletí en el que es reconeix l'existència de la bruixeria. I a partir d'aquí l'església està públicament en contra i comença a perseguir la bruixeria.

Generalment les bruixes eren les dones que coneixien una mica la ciència, sabien curar, practicaven ritus pagans, eren una mica vidents, llavors s'hi creia.

La bruixeria estava estesa per tot Europa però crec que el que fa que Altafulla sigui un poble especial és que s'ha mantingut fins als nostres dies en forma folklòrica, ja que en molts pobles s'ha perdut. Moltes històries són repetides o copiades d'altres pobles, però les que estan lligades per nom d'aquí,

són originals d'Altafulla, per exemple, la de la sínia de Rovireta. Jo l'havia vist: era una sínia de fusta, que quan rodava grunyien les rodes. Aquesta sínia està en un camí que li diuen camí dels Credos, aquest camí a un costat, tenia una paret alta i a l'altre, un marge. Si passaves per allí al capvespre o a la nit, com no hi havia llums i hi havia molt de silenci se sentia la sínia i com la gent coneixia la història, passaven pel costat resant, d'aquí li ve el nom de camí dels Credos.

Algunes d'aquestes històries tenen un motiu, servien per donar explicacions a fenòmens paranormals d'aquella època. Ara, amb el temps, hem avançat i podem veure que aquells fenòmens eren naturals, però abans s'atribuïen a les bruixes. A partir d'aquí s'explicaven històries que amb el temps s'anaven alterant, primer s'explicaven com a certes, després com a contes i així s'han anat mantenint fins als nostres dies. Les històries s'explicaven també als nens per fer-los agafar una mica de por, però mig en broma. Eren els típics contes de vora de foc, però aquestes eren més especials perquè estaven vinculades a Altafulla.

—Quina relació té el contraban amb les històries de bruixes?

Es diu molt que el contraban és la causa de les històries de bruixes d'Altafulla, jo no crec que sigui així. El contraban va tenir la seva època forta a finals del 1800 principis del 1900, fins a la Guerra Civil. Aquí a Altafulla es feien molts contrabans. Existeixen molts dipòsits escampats per tot el terme on guardaven el material. Desembarcaven a la platja, agafaven el contraban, generalment era tabac, al principi, l'amagaven en aquests dipòsits i llavors ho anaven venent.

Més tard, els últims contrabans ja no només es traficava amb tabac sinó també amb paraigües i pedres d'encenedor.

—La gent creia en les històries de bruixes? Com reaccionaven?

Quan la gent sortia de nit, en aquella època, no hi havia llums pel carrer, tot el casc antic estava ple de cases i per allí s'amagaven alguns dels dipòsits llavors, si algú sentia soroll, l'atribuïen a les bruixes, però les històries de bruixes no vénen d'aquí, ja venien d'abans però els contrabandistes ho utilitzaven.

Les històries de bruixes ens les explicaven els grans com a contes verídics, fins i tot hi ha llocs que conserven el seu nom per aquestes històries, com, per exemple, el camí de les Bruixes, o ca les Bruixetes, que és una casa del casc antic, que era l'única casa que tenia accés fora de les muralles, quan Altafulla tenia muralles. Així, quan les bruixes sortien del poble, podien fer-ho sense ser vistes.

—Com va sorgir la idea del llibre?

Una colla de joves anàvem, cada diumenge, als Munts, com a voluntaris, quan vam començar les excavacions. Gelabert estava molt interesat en la cultura. Un dia, vam començar a parlar de les bruixes i li vaig explicar una història. Així, cada diumenge que ens trobàvem, li anava explicant una història

diferent i quan ja n'hi vaig explicar set o vuit, es va animar a escriure un llibre sobre aquestes històries, i va incloure-hi xilografies seves.

Algunes persones no es van agafar bé que es volgués donar importància a les històries de bruixes d'Altafulla, creien que no anava bé pel poble, però ara és el que li ha donat més nom.

—Vosté tenia molta relació amb Antoni Gelabert, què ens en pot dir?

Antoni Gelabert, advocat i professor de dibuix i xilògraf. La seva família venia sovint a Altafulla. El seu pare havia sigut pintor.

A Antoni Gelabert li feia il·lusió representar una de les històries del llibre i vam triar *la Xoixeta*. A mi no m'ha agradat mai actuar, sóc mal actor i no m'agrada pujar als escenaris, però vaig col·laborar muntant decorats, treballant per darrere l'escenari. L'obra va tenir bastant èxit, va ser molt bonica. Al cap d'uns anys es va repetir, no sé si van passar set o vuit anys però ja estàvem en democràcia i tenia un sentit diferent ja que, en la primera representació el sistema polític que hi havia era la dictadura de Franco, i en el text de l'obra hi havia algunes paraules que tenien un sentit en aquell moment, però ara ja no se n'hi troba. És va fer a la plaça de l'Església i es va omplir de gent.

—Coneix alguna altra història que no es publiqués al llibre?

A Altafulla hi havia una dona que anava a comprar a les botigues i sempre pagava amb una moneda d'or, quan se li gastava sempre en treia una altra. La gent sospitava que aquella dona havia de ser bruixa perquè era gran, no tenia ingressos i no podia ser que tingués tants diners. Una nit, alguns del poble, van anar a casa de la dona i van escoltar que picava i feia les monedes d'or i van descobrir que era bruixa. Llavors, per assegurar-se'n, un dia que va anar a comprar, la botiguera, li va tornar de canvi una moneda amb una petita creu posada a sota i quan la bruixa l'anava a agafar es va cremar, va cridar, va llençar la moneda, va sortir corrent de la tenda i ja no va tornar mai a aquella botiga. Es diu que aquesta dona va fabricar moltes monedes d'or i que les va amagar en algun lloc d'Altafulla, potser en una de les cases velles a prop del castell.

—Les bruixes d'Altafulla es distingien de la resta de bruixes?

Es deia que les bruixes per ser bruixes havien de passar un ritual i tenir relacions amb el dimoni, però les d'Altafulla pel sol fet de viure al poble ja passaven a ser-ho directament.

Existien unes paraules màgiques, això m'ho explicaven quan era petit, que diuen:

Vola fulla,
Vola fulla,
Fum, fum,
Xemeneia amunt,
Vola pel cim d'Altafulla

I amb aquestes paraules les bruixes sortien empeses.